

Handleiding voor leraren

Petrus Frederik Bijderhand: Held, tot slaaf gemaakte, slavenhouder?

Verhalen uit de Surinaamse slavenregisters

HISTORICAL DATABASE OF SURINAME & THE CARIBBEAN

Petrus Frederik Bijderhand: Held, tot slaaf gemaakte, slavenhouder?

Handleiding
pagina 1

Beste leerkracht,

Voor je ligt het lespakket 'Verhalen uit de Surinaamse slavenregisters'. Het lespakket bestaat uit twee lessen van 1,5 uur. Tijdens deze lessen onderzoeken leerlingen uit groep 7 en/of 8 zelf, aan de hand van een begeleidende brief en uitlegvideo's van onderzoeker Coen van Galen, het verhaal van Petrus Frederik Bijderhand.

In het Surinaamse slavenregister wordt op 6 februari 1839 genoteerd dat de tot slaaf gemaakte Frederik vrij wordt gelaten 'wegens het uitvoeren van een loffelijken daad'.

Hij krijgt de naam Petrus Frederik Bijderhand. Hij is de enige persoon in het slavenregister die vanwege een loffelijke daad (met andere woorden: heldendaad) werd vrijgelaten.

Het was een hele gebeurtenis: een speciale toespraak ter ere van zijn heldendaad is zelfs bewaard gebleven. Het is niet alleen deze heldendaad die bijzonder was, maar ook de vrijlating van Petrus Frederik Bijderhand zelf.

Zijn slavenhouder had jarenlang tevergeefs geprobeerd om hem vrij te maken uit slavernij, maar dat mocht niet. En jaren nadat hij was vrijgekomen, dook zijn naam plots nog een keer op in de slavenregisters, maar nu als slavenhouder... In twee lessen gaan leerlingen op speurtocht door de archieven, zowel op papier als online. Daarbij ontdekken ze de verschillende kanten van Petrus Frederik Bijderhand, als held, tot slaaf gemaakte en slavenhouder. Tegelijkertijd leren leerlingen iets over de dubbelzinnigheid van slavernij in Suriname.

Woorden doen er toe

In dit lespakket spreken we van tot slaaf gemaakten of mensen in slavernij. Dat doen we om aan te geven dat de mensen waarover we praten mensen zijn zoals jij en ik, maar dan in de bizarre situatie van slavernij, waarin ze tot bezit werden gemaakt van anderen.

Petrus Frederik Bijderhand: Held, tot slaaf gemaakte, slavenhouder?

Handleiding
pagina 2

Handig om te weten

Doelgroep

Leerlingen van groep 7 en 8

Duur van de lessen

Twee lessen van 1,5 uur

De eerste les omvat onderzoek 1, de tweede les onderzoek 2, 3 en 4. Deze verdeling is niet in het werkblad verwerkt, zodat makkelijk voor een andere indeling kan worden gekozen.

Vorbereiding leerkracht:

- Lees vooraf deze lerarenhandleiding door
- Plan twee lessen van 1,5 uur
- Maak een indeling voor tweetallen
- Zet het startfilmpje klaar

Benodigdheden

Meegeleverd, voor 30 leerlingen

- Deze lerarenhandleiding
- Per tweetal een archiefmap met:
 - Werkblad
 - 4 originele archiefstukken
 - 4 hertaalde archiefstukken

Niet meegeleverd, per tweetal

- Een computer, laptop of tablet met internetverbinding

Voor het digibord

- Uitlegvideo's, te vinden op www.wkru.nl/slavenregisters

Werkvorm

Leerlingen werken vooral in tweetallen, met af en toe een klassengesprek. Zeer leesvaardige leerlingen kunnen deze les ook zelfstandig doen. Hiervoor is online een aangepast werkblad beschikbaar. Hierin is de begeleidende brief verwerkt, deze lees jij in de reguliere les aan de leerlingen voor.

Doelen

- Leerlingen kunnen in eigen woorden omschrijven wat de invloed van slavernij was op het leven van Petrus Frederik Bijderhand.
- Leerlingen beseffen dat er niet altijd een harde scheiding is tussen slavenhouders en tot slaaf gemaakten.
- Leerlingen kunnen hertaalde archiefstukken lezen en interpreteren.
- Leerling kunnen het belang aangeven van speurwerk door historici.

Heb je extra werkbladen en archiefstukken nodig?

Deze zijn te downloaden op www.wkru.nl/slavenregisters.

Op de volgende pagina vind je de print instructies!

Omdat leerlingen met verschillende teksten aan de slag gaan is dit lespakket goed geschikt als oefening in tekstbegrip. Zie de bijlage achteraan deze handleiding voor een overzicht van alle kerndoelen die bij deze lessen aan de orde komen.

Petrus Frederik Bijderhand: Held, tot slaaf gemaakte, slavenhouder?

Handleiding
pagina 3

Print instructies

Je kunt alle benodigde materialen voor dit lespakket downloaden om zelf te printen op wkru.nl/slavenregisters.

Het opgestuurde lespakket bevat genoeg archiefmappen (inclusief werkblad en archiefstukken) voor een klas van 30 leerlingen. Je kunt de archiefmappen ook, met behulp van deze print instructies, zelf samenstellen. Het is extra leuk om de documenten echt in een mapje of grote envelop te doen, maar dit hoeft niet!

Let op: kies steeds de volgende printerinstellingen

- Bij formaat vergroten/verkleinen kies je **'Passend'**.
- Kies voor dubbelzijdig printen met spiegelen over de lange zijde.
- Print alle documenten in kleur

Stappenplan printen

1. **Print bestand 1** – Handleiding voor leraren, één keer voor jezelf uit
2. **Print nu bestand 2** – Werkblad + archiefstukken uit, zodat je één kopie hebt per tweetal in je klas. **Doe deze per geprint bestand in de mapjes/enveloppen** (dus: het werkblad samen met de 4 originele en de 4 uitgetypte documenten).
3. Nu heb je per tweetal een map of envelop en kun je met de les beginnen!

Petrus Frederik Bijderhand: Held, tot slaaf gemaakte, slavenhouder?

Handleiding
pagina 4

Korte omschrijving van de lessen

Aan het begin van de les laat je de leerlingen een introductiefilmpje zien, waarin historicus Coen van Galen uitleg geeft over zijn onderzoek naar slavernij in Suriname en hoe hij op het verhaal van Petrus Frederik Bijderhand is gestuit. Aan het eind van het filmpje nodigt hij de leerlingen uit om zelf als historici op zoek te gaan naar het verhaal achter de gebeurtenissen.

Na het bekijken van deze introductie krijgen de leerlingen een archiefmap met daarin verschillende documenten en een werkblad. Ze gaan nu in groepjes van twee zelf aan de slag met de thema's 'Held', 'Tot

slaaf gemaakte' en 'Slavenhouder'. De leerlingen bekijken de documenten en gaan vervolgens aan de slag met de opdrachten, die over vier 'onderzoeken' zijn verdeeld. Zo worden ze door de documenten heengeleid, ontdekken ze het verhaal van Petrus Frederik Bijderhand en worden ze aan het denken gezet over de complexiteit van het fenomeen slavernij. Tussen de opdrachten door lees je de brief van Coen voor en laat je de leerlingen nog twee korte uitlegfilmpjes zien, om zo context te geven aan de verschillende opdrachten. Als afsluiter vertoon je nog een laatste video, waarin Coen de belangrijkste uitkomsten en ontdekkingen kort samenvat.

Stap voor stap door de lessen heen

Hieronder staan de lessen stap voor stap beschreven. In de kaders staat de begeleidende brief van Coen aan de leerlingen. Lees deze aan de leerlingen voor; zo leid je ze door de opdrachten op het werkblad heen.

Er zitten ook vragen aan de leerlingen in de brief. Die kun je gebruiken om met de leerlingen in gesprek te gaan. De antwoorden op deze vragen staan in het **rood** in de kaders. Aanvullende aanwijzingen voor jou als leerkracht staan in **rode** letters.

De leerlingen gaan in groepjes met de vragen op hun werkblad aan de slag en wachten als ze het brief icoontje op hun werkblad zien steeds even totdat jij weer een stukje van de brief voor hebt gelezen, daarna kunnen ze weer verder.

Laat voorafgaand aan het voorlezen van de brief de inleidende video van Coen zien. Ook bij twee van de opdrachten en aan het eind laat je een video zien. Deze momenten zijn te herkennen aan dit icoontje:

De opdrachten staan hieronder uitgeschreven zoals ze ook op het werkblad staan. In deze handleiding staan de antwoorden erbij.

Per thema geeft Coen onder het kopje 'Bijzonderheden' ook achtergrondinformatie en zaken die hem als historicus opvallen bij het lezen van deze documenten. Deze extra informatie kun je gebruiken om met leerlingen in gesprek te gaan naar aanleiding van hun bevindingen tijdens de opdrachten.

We wensen jullie veel plezier!

Petrus Frederik Bijderhand: Held, tot slaaf gemaakte, slavenhouder?

Handleiding
pagina 5

Laat om te beginnen video 1 zien: Introductie (5 min)

Onderzoek 1 - Held

Onderzoek 1 - Held

Beste leerlingen,

Ik ben historicus Coen van Galen. Zoals ik net al zei in het filmpje wil ik jullie om hulp vragen om het verhaal te ontdekken van Petrus Frederik, een tot slaaf gemaakte man die in Suriname leefde en een bijzonder verhaal heeft.

Geschiedenis gaat niet alleen om wat er is gebeurd, maar ook waarom het is gebeurd. Kunnen jullie samen met mij het verhaal van Petrus Frederik ontrafelen? Zoals ik zei is hij vrijgekomen uit slavernij omdat hij een 'loffelijke daad' had gedaan. Ik heb in het archief twee documenten gevonden die samen veel vertellen over het verhaal van de vrijlating van Petrus

Frederik. Het ene (document 1) is een besluit van de overheid dat hij vrijgelaten mag worden; dat heet een gouvernementsbesluit.

Het andere (document 2) is een toespraak die voor Petrus Frederik is gehouden vanwege deze loffelijke daad. Deze toespraak vond ik in de almanak van Suriname. Weten jullie wat een almanak is?

Antwoord: een almanak is een boek met allemaal feiten over een bepaalde plek in een bepaald jaar

Ik heb de teksten uit het archief voor jullie uitgetypt, wat korter gemaakt en meer in de taal van nu opgeschreven. Op de ene kant van ieder document staat het oude origineel of een stukje daarvan, op de andere kant de uitgetypte versie.

Lees per tweetal eerst de uitgetypte versie van document 1 en 2 door. De ene leerling leest het besluit, de andere de toespraak. Vertel daarna samen het verhaal van Petrus Frederik met

behulp van de vragen op je werkblad bij 'onderzoek 1'. Wacht telkens even als je een enveloppe op het werkblad ziet. Je leerkracht zal dan weer een stukje van deze brief voorlezen.

Veel succes!

Leerlingen gaan nu in tweetallen aan de slag met onderzoek 1, vraag 1 t/m 4 op het werkblad.

Petrus Frederik Bijderhand: Held, tot slaaf gemaakte, slavenhouder?

Handleiding
pagina 6

Opdracht 1

Kunnen jullie vertellen wat de 'loffelijke daad' van Petrus Frederik was? Schrijf minstens vier dingen op die je over deze gebeurtenis hebt ontdekt.

Resultaat

De leerlingen zullen erachter komen dat hij, met gevaar voor eigen leven, vijf tot slaaf gemaakte mensen van de verdrinkingsdood heeft gered toen de vissersboot waarin hij met hen zat verongelukte. Alle details kunnen als antwoord worden goedgekeurd. Bijvoorbeeld: de boot was omgeslagen, hij waagde zijn eigen leven, het gebeurde op zee, hij was de enige die kon zwemmen, hij heeft vijf mensen gered, degene die gered werden waren ook tot slaaf gemaakte mensen etc.

Opdracht 2

Door deze heldendaad besloot de gouverneur dat Petrus Frederik vrij mocht komen uit slavernij. Wat werd er nou precies besloten? Schrijf drie dingen op.

Resultaat

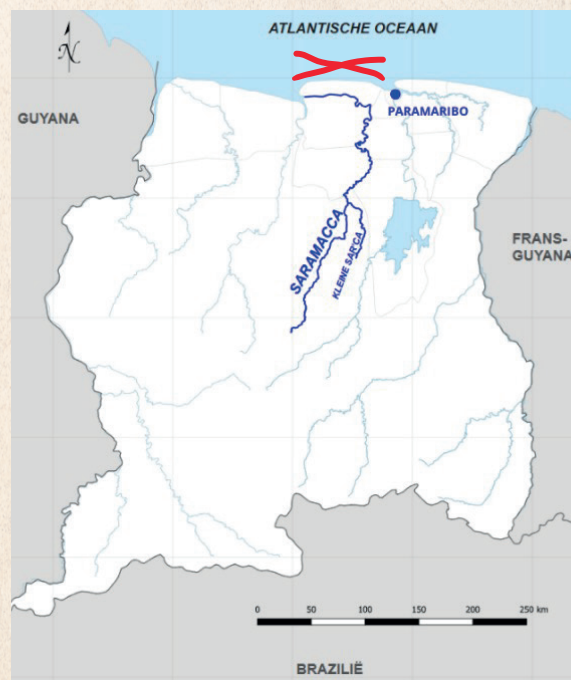
In document 1, het gouvernementsbesluit, staan netjes vier besluiten op een rijtje. In detail zijn er wat meer mogelijke resultaten: Petrus Frederik krijgt brieven van manumissie (hierdoor is hij officieel vrij en geen tot slaaf gemaakte meer); daar hoeft geen borg voor betaald te worden; ze geven hem een achternaam; er wordt een horloge gekocht; daarin wordt zijn naam en de datum gegraveerd; er wordt een kopie van het bericht gestuurd naar de Maatschappij tot nut van 't algemeen.

Opdracht 3

Hebben jullie ontdekt waar de vissersboot is omgeslagen? Volg de route op de kaart hiernaast en zet een kruis op de plek waar ze ongeveer zijn omgeslagen.

Resultaat

De boot sloeg om terwijl ze vanuit Paramaribo langs de kust naar de rivier Saramacca zeilden (zie document 2, de toespraak). Dat is dus ergens in het gebied van het rode kruis op de kaart hiernaast.

Petrus Frederik Bijderhand: Held, tot slaaf gemaakte, slavenhouder?

Handleiding
pagina 7

Opdracht 4

Zoals gezegd leefde Petrus Frederik in slavernij. Om te zoeken in de slavenregisters is het handig om de naam van zijn slavenhouder te weten.

Hebben jullie die kunnen ontdekken? Schrijf hieronder de hele naam op:

Resultaat

Maria Magdalena van Vornkal

In de slavenregisters werd bijgehouden wie er eigendom was van wie. Kunnen jullie in de online slavenregisters duiken en zelf het document terugvinden dat ik als eerste tegenkwam? Dus het document waarin staat dat hij is vrijgelaten vanwege een 'loffelijke daad'? Gebruik bij het zoeken in de slavenregisters de volledige naam

van zijn slavenhouder. Kun je erachter komen hoe oud Petrus Frederik was bij zijn vrijlating? Om jullie op weg te helpen dit document te vinden zal ik jullie in de video uitleggen hoe je bij de online slavenregisters komt.

Laat nu video 2 zien: Zoeken in de slavenregisters (2 min)

Leerlingen gaan nu in tweetallen op zoek in de online slavenregisters en gaan daarna aan de slag met onderzoek 1, vraag 5 op het werkblad. Daarbij hebben ze een computer nodig. Via een zoekmachine kunnen ze zelf naar het archief zoeken door 'slavenregisters Suriname' in te typen, zoals wordt uitgelegd in de video. Ze komen dan bij het Nationaal Archief op de pagina 'Suriname: Slavenregisters, 1816-1863'. Om het gevraagde document te vinden typen de leerlingen de volledige naam van de slavenhouder in die ze bij de vorige opdracht

hebben achterhaald: 'Maria Magdalena van Vornkal'. De link naar de vermelding van Petrus Frederik in het slavenregister is ook te vinden op wkru.nl/slavenregisters.

Tip bij het zoeken: Petrus Frederik stond in het register onder de naam 'Frederik'. De naam 'Petrus' kwam pas bij zijn vrijlating.

Petrus Frederik Bijderhand: Held, tot slaaf gemaakte, slavenhouder?

Handleiding
pagina 8

Opdracht 5

Hoe oud was Petrus Frederik op het moment dat hij werd vrijgelaten?

Resultaat

Leerlingen hebben mogelijk wat aanwijzingen nodig om de informatie bij elkaar te puzzelen. Geef ze eerst zelf wat tijd en geef dan een of twee hints, afhankelijk van welke informatie ze nodig hebben.

In het originele slavenregister zien we dat hij in 1830 14 jaar oud was en dat hij in 1839 vrij kwam (dat laatste is ook te vinden in het

gouvernementsbesluit en de almanak). Hij was dus 23 jaar (al kan hij, afhankelijk van zijn geboortedag, natuurlijk ook 22 of 24 zijn geweest).

Let op: in de transcriptie op de website staat een foutje, namelijk 1837 in plaats van 1839. Als de leerlingen dus uitgaan van de transcriptie zullen ze concluderen dat hij 21 jaar oud was, plus of min een jaar. Je kunt de leerlingen vertellen dat ze hieraan kunnen zien dat transcriberen mensenwerk is en dat je altijd ook bij het origineel moet kijken.

Bijzonderheden

- Het valt op dat Petrus Frederik als een tot slaaf gemaakt persoon blijkbaar een visser kan zijn die met een boot op de oceaan vaart.
- De Maatschappij tot Nut van 't Algemeen was een eliteclub van de Surinaamse samenleving. Dit waren allemaal slavenhouders. Hoe zou Petrus Frederik zich gevoeld hebben in dit gezelschap van mensen dat hem normaal gesproken geen blik waardig zou hebben gekeurd?
- Hoe bizar is een hele lange toespraak over menslievendheid in een land waar de meerderheid van de mensen als voorwerpen werd gezien? Zeker als het wordt uitgesproken door een man (secretaris Vlier) die volgens de slavenregisters zelf in mensen handelde.
- Bijderhand is een oude versie van een woord wat je misschien wel kent: bijdehand. Het betekende in die tijd 'vlug en handig', Petrus Frederik heeft bij de redding van de vissers vlug en handig gehandeld. De naam is dus een verwijzing naar zijn heldendaad.
- De heldendaad wordt kort en zakelijk omschreven in het gouvernementsbesluit en heel uitgebreid in de toespraak (waarom zou dit zijn?).
- De overheid gebruikt deze heldendaad om het slepende probleem van de vrijlating van Petrus Frederik op te lossen, en tegelijkertijd goed gedrag onder tot slaaf gemaakten te stimuleren (door Petrus Frederik ook nog te laten prijzen en hem een beloning te geven).
- De slepende vrijlating laat ook een vooroordeel zien: de overheid vertrouwde er niet op dat kleurlingen of mensen van Afrikaanse afkomst een vrijlating netjes zouden regelen. Uit angst dat iemand na vrijlating in armoede zou vervallen (en de overheid voor de kosten op zou draaien) was de overheid extra streng bij de borgstelling van deze manumissies.
- Er zijn blijkbaar vooraf afspraken gemaakt met de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen over de uitreiking van een prijs, want anders zou die niet in de resolutie worden genoemd.

Petrus Frederik Bijderhand: Held, tot slaaf gemaakte, slavenhouder?

Handleiding
pagina 9

Onderzoek 2 - Tot slaaf gemaakte

Onderzoek 2 - Tot slaaf gemaakte

Zoals jullie in het gouvernementsbesluit hebben kunnen lezen, heeft Petrus Frederik toen hij werd vrijgemaakt ook een achternaam gekregen. Want tot slaaf gemaakte mensen hadden geen achternaam. De overheid heeft hem de achternaam 'Bijderhand' gegeven. Dit klinkt misschien grappig, maar in die tijd was het een groot compliment om 'bij de hand' genoemd te worden, het betekende dat je heldhaftig was. Petrus Frederik Bijderhand was nu dus vrij.

Maar wat je misschien ook al was opgevallen in het gouvernementsbesluit (document 1), is dat er stond dat mevrouw Van Vornkal, de slavenhouder van Petrus Frederik, al meerdere keren brieven van manumissie had aangevraagd. Dat betekent

dus dat ze hem al eerder had willen vrijmaken, maar dit lukte telkens niet. Waarom zou deze slavenhouder zo ontzettend veel moeite hebben gedaan om Petrus Frederik vrij te maken uit slavernij? Interessant... Ik heb in het archief nog een document ontdekt; het testament van de slavenhouder, mevrouw Van Vornkal (document 3). Misschien kunnen jullie in haar testament het antwoord ontdekken? Weten jullie wat een testament is?

Lees in tweetallen het testament van Maria Magdalena van Vornkal en zoek op waarom ze zoveel moeite heeft gedaan om Petrus Frederik vrij te maken uit slavernij. Schrijf op wat jullie hebben gevonden.

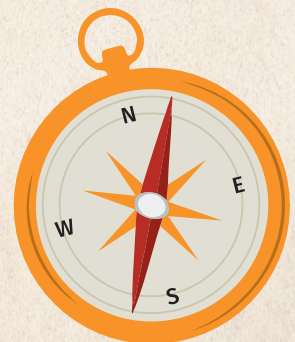
Leerlingen gaan nu in tweetallen aan de slag met onderzoek 2, vraag 1 op het werkblad.

Opdracht 1

Waarom heeft zijn slavenhouder zoveel moeite gedaan om Petrus Frederik vrij te maken uit slavernij?

Resultaat

De leerlingen ontdekken dat slavenhouder Maria Magdalena van Vornkal de moeder was van Petrus Frederik. Hij was dus eigendom van zijn eigen moeder.

Petrus Frederik Bijderhand: Held, tot slaaf gemaakte, slavenhouder?

Handleiding

pagina 10

Petrus Frederik is dus haar zoon! En ze wilde hem vrijmaken zodat hij haar erfgenaam kon worden! Wat gek eigenlijk dat je in slavernij kunt zijn bij je eigen moeder. Hoe zou dat kunnen?

Antwoord: In het testament stond dat ze een vorige slavenhouder had, dus zij is ook tot slaaf gemaakte geweest. Waarschijnlijk is ze vrijgekomen en mocht ze haar zoon meenemen, maar had de vorige slavenhouder geen zin of geld om ook de zoon vrij te kopen, want dit kostte ontzettend veel geld per persoon. Dat moest ze dus zelf doen. Het vrijmaken van een tot slaaf gemaakte was zo duur omdat de overheid niet wilde dat eigenaren oude of zieke slaven zomaar vrijmaakten zodat ze er geen verantwoordelijkheden meer voor hadden, en dat de overheid dan voor al die mensen zou moeten zorgen.

Waarom kan Petrus Frederik pas van zijn moeder erven zodra hij brieven van manumissie heeft gekregen denken jullie?

Antwoord: tot slaaf gemaakte personen waren zelf eigendom en werden niet als persoon gezien. Daardoor konden ze dus ook geen eigendom hebben en dus ook niet erven. Erger nog: zolang hij in slavernij was, was Petrus Frederik zelf onderdeel van de erfenis! Pas nadat hij brieven van manumissie zou krijgen en dus vrij zou zijn zou hij kunnen erven.

Wat vinden jullie ervan dat een moeder slavenhouder en eigenaar kon zijn van haar eigen zoon? *Dit is een vraag voor een open gesprek.*

Uit het testament van mevrouw Van Vornkal blijkt dat zij geen Nederlands spreekt. De kans is dus groot dat Petrus Frederik ook geen Nederlands sprak, net zoals zijn moeder. Maar de toespraak bij zijn huldiging was wel in het Nederlands! Stel je eens voor hoe dat is, in een kamer met allemaal vreemde mensen wordt er een toespraak over jou gehouden die je niet verstaat.

Hoe denken jullie dat hij zich voelde?

Dit is een vraag voor een open gesprek.

Bijzonderheden

- Uit het testament blijkt dat Maria Magdalena van Vornkal zelf ooit vrij is gekomen uit slavernij: ze moest namelijk rekening houden met de claim die haar voormalige slavenhouder of de erfgenamen daarvan konden leggen op haar boedel (eigendommen) na haar overlijden.
- Uit bronnen weten we dat Petrus Frederik, net zoals zijn moeder, van Afrikaanse afkomst is.
- Uit het testament blijkt ook dat Maria Magdalena van Vornkal geen Nederlands sprak, maar Surinaams (dat is wat nu Sranantongo wordt genoemd, in het testament aangeduid als 'neger-Engelsch').
- Waarom Petrus Frederik in eigendom was van zijn moeder wordt niet verteld. Het kwam wel voor dat vrijgelaten mensen familieleden meekregen als bezit. De vrijgelatene en de familieleden die nog in slavernij waren konden dan samen sparen voor de borg die nodig was voor de vrijlating. Op die manier kostte het de voormalige slavenhouder geen extra geld.
- Het valt op dat Maria Magdalena van Vornkal ook een 'echte' slavenhouder was: ze had in 1830 nog twee andere mensen in eigendom: Felix en Johannes. Felix overlijdt, maar Johannes is in 1839 nog steeds eigendom. Hij wordt vermoedelijk na 1839 verkocht.

Petrus Frederik Bijderhand: Held, tot slaaf gemaakte, slavenhouder?

Handleiding
pagina 11

Onderzoek 3 - Slavenhouder

Onderzoek 3 - Slavenhouder

Kun je je voorstellen hoe nieuwsgierig ik werd toen ik Petrus Frederik Bijderhand opnieuw in het slavenregister tegenkwam? Dit keer niet als tot slaaf gemaakte, maar als slavenhouder. Petrus Frederik had dus zelf, een paar jaar nadat hij was vrijgekomen, mensen gekocht en in bezit! Laten we kijken of we er in de slavenregisters achter kunnen komen waarom dit was. Ik heb het slavenregister waarin Petrus Frederik als slavenhouder wordt genoemd

weer voor jullie uitgetypt (document 4), maar in de snelheid kon ik een aantal gegevens niet goed ontcijferen. Gelukkig hebben jullie ook de originele documenten. Kunnen jullie de krullerige letters ontcijferen en de uitgetypte versie compleet maken door in te vullen wat er bij de stippellijnen moet staan? Ik zal eerst met jullie in de video doornemen hoe zo'n pagina uit het slavenregister in elkaar zit.

Laat nu video 3 zien: Petrus Frederik Bijderhand als slavenhouder (1 min)

Leerlingen gaan nu in tweetallen aan de slag met onderzoek 3, vraag 1 en 2 op het werkblad.

Opdracht 1

Ontcijfer het handgeschreven slavenregister (document 4) van slavenhouder Petrus Frederik en vul op de uitgetypte versie in wat er is weggefallen bij de stippellijnen.

Resultaat

Bekijk het document op de volgende pagina.

Bijderhand, Petrus Frederik

Namen der slaven	m/v	Geboren	Moeders namen	datum inschrijving	Mutatien van Vermeeandering	Mutatien van Verminderung	Aanmerkingen
Christiaan	M	1848	Theodora Catharina			Manumissie verleend	
Theodora Catharina	V	1813	Christiana (overleden)			resolutie 28-2-1852 nr 267 daarbij krijgen ze de naam C. H. Val	
Magdalena Mietje	V	1833	Theodora Catharina			T. C. Val M. M. Val A. M. Val	
Adolphina Merie	V	1836	Idem (zelfde moeder als hierboven)			E. A. Val J. B. Val P. Val	
Eva Annaatje	V	1839	Idem (zelfde moeder als hierboven)			C. H. L. Val	Voor den vrijdom Bij resolutie dd 18 Junij 1851. No 761, is A. F. van Amson benoemd tot Curator ad hoc over deze slaven
Jan Baptist	M	1850	Idem (zelfde moeder als hierboven)	20 augustus 1850	Geboren		
Petrus Welkom	M	1851	Adolphina Merie	12 april 1851	Geboren		
Charlotte Helmina Louisa	V	1851	Magdalena Mietje	16 juni 1851	Geboren		

Petrus Frederik Bijderhand: Held, tot slaaf gemaakte, slavenhouder?

Handleiding
pagina 13

Opdracht 2

Welke reden heb je kunnen vinden voor Petrus Frederik om deze mensen te kopen en slavenhouder te worden?

Resultaat

Hij heeft deze mensen gekocht, 'voor de vrijdom', dus met het doel om ze uiteindelijk vrij te maken uit slavernij.

Petrus Frederik had in 1848 dus mensen gekocht om ze vrij te maken uit slavernij. Maar waarom juist deze groep mensen? Misschien is er een verband te vinden tussen de mensen die hij heeft gekocht.

Tot slaaf gemaakte mensen mochten geen achternaam hebben, maar kunnen jullie met de informatie die beschikbaar is in het slavenregister uitvogelen wie er familie van elkaar is? Onderstreep met potlood in het slavenregister de naam van iedereen die familie van elkaar is.

Leerlingen gaan nu in tweetallen aan de slag met onderzoek 3, vraag 3 op het werkblad.

Opdracht 3

Onderstreep met potlood in het slavenregister (document 4) de naam van iedereen die familie van elkaar is. Bespreek met je groepje hoe je kunt zien wie familie van elkaar zijn en wat ze dan van elkaar zijn.

Resultaat

Als het goed is, ontdekken de leerlingen dat alle tot slaaf gemaakten in het bezit van Petrus Frederik Bijderhand familie van elkaar zijn. In gesprek kun je samen met de leerlingen uitpluizen hoe dat precies zit: hij heeft in 1848 een moeder gekocht (Theodora Catharina) en haar vier kinderen. Later komt er nog één kind bij en drie kleinkinderen via de dochters van Theodora Catharina. Eén kleinkind overlijdt in 1850, de rest van de familie wordt op 28-2-1852 gemanumteerd door Petrus Frederik Bijderhand.

In het slavenregister staat niet wat het belang van Petrus Frederik was om deze familie te kopen voor de vrijheid. Het lijkt waarschijnlijk dat hij en Theodora Catharina een relatie hadden en dat hij zijn vrouw en (klein)kinderen vrij heeft gekocht. Theodora Catharina is in ieder geval niet de zus van Petrus Frederik, want ze heeft een andere moeder. Petrus Frederik werd dus slavenhouder omdat de enige manier waarop hij familieleden kon vrijlaten, was door ze eerst te kopen (en dus zelf hun slavenhouder te worden). Waarschijnlijk hebben ze daarna gespaard voor de vrijlating.

Petrus Frederik Bijderhand: Held, tot slaaf gemaakte, slavenhouder?

Handleiding
pagina 14

Bijzonderheden

- Het valt op dat bij Theodora Catharina en haar kinderen nergens wordt vermeld wie de vader is. Volgens de wet mochten mensen in slavernij geen vader hebben, want dat zou maar tot conflicten kunnen leiden over de eigendom van het kind tussen de slavenhouders van de vader en de moeder. Omdat volgens de wet de kinderen van een tot slaaf gemaakte moeder automatisch ook in slavernij kwamen, werd de slavenhouder van de moeder automatisch ook de slavenhouder van het kind.
- Als Petrus Frederik inderdaad de vader zou zijn van de kinderen van Theodora Catharina lijkt het misschien gek dat ze een andere achternaam kregen. Maar volgens de regels mochten gemanumitteerde mensen niet een achternaam krijgen die in de kolonie al bestond. Dus 'Bijderhand' was geen optie.

Onderzoek 4 - Het hele verhaal

Onderzoek 4 - Het hele verhaal

Aan het begin vroeg ik jullie om me te helpen het verhaal te ontdekken van Petrus Frederik. Jullie hebben nu allerlei feitjes uit de documenten gehaald. Om daar een verhaal van te maken wil ik jullie als laatste stap vragen om de gebeurtenissen in de goede volgorde te zetten. Knip alle onderdelen op laatste pagina van het

werkblad uit en leg de gebeurtenissen op de juiste volgorde langs te tijdlijn. Lukt het jullie ook nog de juiste jaartallen bij de gebeurtenissen vinden? Schrijf de jaartallen in de lichte vakjes op de tijdlijn.

Leerlingen gaan nu in tweetallen aan de slag met onderzoek 4, vraag 1 op het werkblad. Loop daarna het verhaal nog eens klassikaal na met behulp van de tijdlijn en de antwoorden hieronder.

Petrus Frederik Bijderhand: Held, tot slaaf gemaakte, slavenhouder?

Handleiding
pagina 15

Opdracht 1

Knip alle onderdelen op de volgende pagina uit en leg de gebeurtenissen op de juiste volgorde langs de tijdlijn. Zoek vervolgens de juiste jaartallen bij de gebeurtenissen en schrijf ze in de lichte vakjes op de tijdlijn.

A De overheid neemt een besluit over wat ze met de heldendaad van Petrus Frederik gaat doen

B Maria Magdalena laat in haar testament alles na aan Petrus Frederik

C Petrus Frederik maakt officieel de tot slaaf gemaakte mensen in zijn bezit vrij (manumissie is verleend)

D Maria Magdalena van Vornkal vraagt voor het eerst brieven van manumissie aan voor Petrus Frederik

E Petrus Frederik krijgt een toespraak en ontvangt een beloning

F Een vissersboot slaat om op de Saramacca rivier en Petrus Frederik redt 5 mede-tot slaaf gemaakte vissers

Resultaat

Juiste volgorde van de fragmenten:

- D: 1837 – te vinden in het gouvernementsbesluit (doc 1)
- B: 1838 – te vinden in het testament van mevrouw Van Vornkal (doc 3)
- F: 1839, 12 januari – te vinden in de toespraak (doc 2)
- A: 1839, 26 januari – te vinden in het gouvernementsbesluit (doc 1)
- E: 1839, 15 april – te vinden in de toespraak (doc 2)
- C: 1852 – te vinden in het slavenregister document (doc 4)

Laat nu video 4 zien: Afsluiting (2 min)

In deze afsluitende video vertelt Coen wat meer over het verhaal van Petrus Frederik Bijderhand. Aansluitend op wat de leerlingen zelf hebben gevonden vertelt Coen wat hij nog heeft ontdekt over wat er precies is gebeurd.

Afsluiting - gesprek

Na de vier onderzoeken kun je de lessen afsluiten met een gesprek. Je kunt dit vanuit de leerlingen laten komen, de teksten zullen waarschijnlijk veel vragen bij ze oproepen. Kijk samen kort terug op de verschillende onderzoeken en geef leerlingen de ruimte daar vragen over te stellen. Dit kunnen detailvragen zijn, maar ook vragen over de beleving die de leerlingen bij slavernij hebben. Daarna is het goed om het gesprek te verbreden, naar slavernij in het algemeen en naar de moderne discussie over slavernij.

Richtvragen:

- Wat hebben jullie geleerd over slavernij in Suriname?
- Klopt wat jullie over slavernij in Suriname geleerd hebben met wat jullie ervan verwachtten/waren er dingen anders?
- Zouden veel mensen de kans hebben gekregen om vrij te komen, zoals Petrus Frederik?
- Wat vinden jullie van het idee dat mensen bezit kunnen zijn van iemand anders?
- Slavernij is nu overal ter wereld gelukkig verboden, maar toch zijn er naar schatting zo'n 50 miljoen mensen (waaronder ook kinderen) die in illegale slavernij zijn: ze zijn opgesloten en moeten hard werken zonder betaling (<https://www.walkfree.org/global-slavery-index/>). Dat wordt vaak moderne slavernij genoemd. Is dat heel anders dan de slavernij in Suriname waar jullie nu over hebben geleerd?
- Zoals jullie gezien hebben staan de slavenregisters nu online om ze beter te kunnen doorzoeken. Voor wie denken jullie dat dit handig is en waarom?

Petrus Frederik Bijderhand: Held, tot slaaf gemaakte, slavenhouder?

Bijlage 1: Achtergrondinformatie Suriname en slavernij

De gebeurtenissen rond Frederik Bijderhand spelen begin 1839, bijna 25 jaar vóór de afschaffing van de slavernij in Suriname en de voormalige Nederlandse Antillen op 1 juli 1863 (1). Hieronder staat achtergrondinformatie over Suriname, Paramaribo, plantages en slavernij die gebruikt kan worden voor discussies in de klas over deze opdracht. Mogelijk komen leerlingen ook met vragen die hier niet worden besproken. Nodig ze uit om dit zelf te zoeken op internet, of mail naar slavenregisters@let.ru.nl als jullie er niet uitkomen.

Suriname

Suriname is een land aan de noordkust van Zuid-Amerika. Het heeft een tropisch en zeer vochtig regenwoudklimaat. Met name de kustmoerassen zijn zeer vruchtbaar. Nog steeds woont bijna de hele bevolking in deze kuststrook. Suriname als kolonie werd in 1650 gesticht door Engelsen en in 1667 veroverd door de Nederlanders. In 1975 werd Suriname onafhankelijk. Suriname was vanaf het begin een plantagekolonie, bedoeld om producten te verbouwen voor de Europese markt. Langs de rivieren werden plantages ingericht en Paramaribo, de enige stad, was het bestuurscentrum en de haven ten dienste van de plantages. Alle vervoer in Suriname ging over water, tot ver in de 20e eeuw waren er nauwelijks wegen.

Suriname heeft een oppervlakte van negen keer Nederland en nu ruim 600.000 inwoners. De huidige bevolking bestaat uit mensen van Afrikaanse, Indiase en Indonesische afkomst en in mindere mate inheemse, Europese en Chinese invloed. Dit komt vooral door de komst van contractarbeiders uit India en Indonesië na de afschaffing van de slavernij. In 1839, tijdens de heldendaad van Petrus Frederik, woonden er ongeveer 60.000 mensen in Suriname: 40.000 tot slaaf gemaakten, 10.000 vrije mensen in de kolonie en daarnaast ruwweg 10.000 inheemsen en marrons (afstammelingen van gevluchte tot slaaf gemaakten). Deze laatste groep woonde in het deel van Suriname dat buiten het koloniale gezag viel. Vrijwel alle tot slaaf gemaakte en de meeste vrije mensen waren geheel of gedeeltelijk van Afrikaanse afkomst in 1839.

Paramaribo en plantages

Bij slavernij in Suriname denken de meeste mensen aan plantageslavernij. Dat is logisch, want tussen 1650 en 1863 bestond Suriname vanwege de plantages. Het overgrote deel van de tot slaaf gemaakte mensen werkten en woonden op deze plantages. Plantages zijn grootschalige commerciële landbouwbedrijven die gewassen verbouwen voor de wereldmarkt. In Suriname waren de plantages vaak 225 tot meer dan 900 hectare groot, veel groter dan boerenbedrijven in Nederland. De belangrijkste producten waren suiker, koffie en katoen. Een plantage bestond niet alleen uit akkers. Direct aan de rivier waren woningen voor de directeur en opzichters, hutjes voor de tot slaaf gemaakten, een begraafplaats en loodsen voor de verwerking en opslag van de oogst. Bijzonder aan Surinaamse plantages was dat de meeste plantages in de kustmoerassen lagen en daar op dezelfde manier waren gebouwd als Nederlandse polders, inclusief dijken en vaarten. Dat maakte ze erg vruchtbaar, maar ook duur in aanleg en het constante onderhoud van dijken en 'trenzen' (kanalen) was zeer zwaar en ongezond werk. Dit was één van de redenen waarom er op de plantages in Suriname altijd meer mensen stierven dan geboren werden. Het maximale aantal plantages werd bereikt rond 1770, toen er zo'n 450 plantages actief waren met ongeveer 60.000 mensen in slavernij.

1 De slavernij in de andere Nederlandse kolonie, Nederlands-Indië (nu Indonesië) was formeel al per 1 januari 1860 afgeschaft.

Petrus Frederik Bijderhand: Held, tot slaaf gemaakte, slavenhouder?

(op dat moment bestond zo'n 96% van de bevolking van de kolonie uit tot slaaf gemaakten). Na die tijd neemt het aantal plantages geleidelijk af. Ook daalde het aantal tot slaaf gemaakte mensen, na verbod op zogeheten trans-Atlantische slavenhandel vanuit Afrika vanaf 1808 (effectief vanaf ongeveer 1822). Rond 1860 waren er nog 245 plantages actief en in totaal 35.000 mensen in slavernij.

Niet alle mensen leefden op plantages. De meeste vrije mensen en ongeveer 15 procent van de tot slaaf gemaakte mensen leefden in Paramaribo, de enige stad in Suriname in die tijd. Paramaribo was het bestuurscentrum en de haven van Suriname. Hier woonden bestuurders, winkeliers en ambachtslieden. Veel vrije mensen in Paramaribo waren overigens zelf in slavernij geweest of afstammelingen van mensen in slavernij. Sommige van hen waren zelf weer slavenhouder geworden. Volgens de wet was er een scherpe grens tussen tot slaaf gemaakte en vrije mensen, maar in Paramaribo was die grens veel minder scherp. Er waren bijvoorbeeld tot slaaf gemaakte mensen die volledig zelfstandig leefden, maar ook gemanumitteerde (vrijgelaten) mensen die nog steeds gebonden waren aan hun voormalige slavenhouder of slavenhoudster. Er waren ook tot slaaf gemaakten die helemaal geen slavenhouder hadden. Dat kon, omdat de afwezigheid van een slavenhouder niet betekende dat iemand vrij kwam uit slavernij. De overheid eiste namelijk een forse borg (in geld of door een garantiestelling) voordat iemand officieel de papieren van manumissie kreeg. Mensen moesten vaak jaren sparen om zichzelf of hun familieleden vrij te kopen.

Mensen die in slavernij in Paramaribo leefden werkten vaak als bediende, straatverkoper of in één van de bedrijfjes in de stad. Petrus Frederik Bijderhand was zo'n 'stadsslaaf', hij woonde in Paramaribo en werd verhuurd om te werken op een vissersboot.

Slavernij en slavenregisters

Omdat er in Suriname in de tijd van dit verhaal meer tot slaaf gemaakte mensen stierven dan er geboren werden, werden er steeds opnieuw mensen vanuit Afrika gehaald. In totaal zijn er zeker 240.000 mensen en misschien wel meer dan 300.000 mensen naar Suriname gebracht tussen 1650 en 1822. Als je beseft dat er nooit meer dan 60.000 mensen tegelijkertijd in Suriname in slavernij hebben geleefd, dan zegt dit iets over de slachting en ellende die slavernij veroorzaakte. Na de afschaffing van de trans-Atlantische slavenhandel in 1808 verbeterden de leefomstandigheden, maar tot 1863 bleef de oversterfte bestaan.

Volgens de wet in Suriname was iemand in slavernij een voorwerp en geen persoon. Mensen in slavernij waren bezit en hadden geen eigen rechten. Ze konden niet trouwen en kinderen waren vanaf hun geboorte automatisch eigendom van de slavenhouder van hun moeder. Ook na het verbod op de slavenhandel vanuit Afrika bleef de mensenhandel binnen Suriname tot 1863 doorgaan. Slavernij bestond overigens alleen in de koloniën. In Nederland zelf bestond wettelijke slavernij niet en iedereen die als tot slaaf gemaakte in Nederland aankwam werd bij aankomst in theorie een vrij mens.

Tot in de 19e eeuw werden tot slaaf gemaakten niet geregistreerd door de overheid. Pas in 1826 werd in Suriname het slavenregister ingevoerd, waarin alle tot slaaf gemaakten met naam werden ingeschreven. Doordat mensen bij verkoop of vererving overgeschreven werden naar de nieuwe slavenhouder, vormden de slavenregisters een soort boekhouding waarin iemand bleef staan, totdat de tot slaaf gemaakte persoon overleed, ontsnapte of gemanumitteerd werd. Dit register bleef tot 1 juli 1863 bestaan, wel zijn een aantal keer de boeken vernieuwd en de opzet van de registers iets aangepast. Dat is de reden waarom de inschrijving in het slavenregister van Maria Magdalena van Vornkal er anders uitziet als dat van Petrus Frederik Bijderhand.

Petrus Frederik Bijderhand: Held, tot slaaf gemaakte, slavenhouder?

Bijlage 2: Aanvullende informatie

Bij welke kerndoelen sluit deze les aan?

- Nederlands
4: De leerlingen leren informatie te achterhalen in informatieve en instructieve teksten, waaronder schema's, tabellen en digitale bronnen.
- Tijd
51: De leerlingen leren gebruik te maken van eenvoudige historische bronnen en ze leren aanduidingen van tijd en tijdsindeling te hanteren.
52: De leerlingen leren over kenmerkende aspecten van de volgende tijdvakken: jagers en boeren; Grieken en Romeinen; monniken en ridders; steden en staten; ontdekkers en hervormers; regenten en vorsten; pruiken en revoluties; burgers en stoommachines; wereldoorlogen en holocaust; televisie en computer. De vensters van de canon van Nederland dienen als uitgangspunt ter illustratie van de tijdvakken.
53: De leerlingen leren over de belangrijke historische personen en gebeurtenissen uit de Nederlandse geschiedenis en kunnen die voorbeeldmatig verbinden met de wereldgeschiedenis.

Hoe is deze les tot stand gekomen?

Deze lessen komen voort uit een project in het kader van de Radboud Science Awards. Coen van Galen was één van de winnaars van deze prijs in 2024. Door het winnen van deze prijs kreeg Coen de mogelijkheid om samen met het Wetenschapsknooppunt Radboud Universiteit (WKRU) een project te ontwikkelen voor het basisonderwijs. De lessen die hier beschreven staan, zijn het resultaat van dit project.

Waar kan ik meer lezen over dit onderwerp?

Op de website www.wkru.nl/slavenregisters kun je meer informatie vinden over het onderwerp. Hier zijn o.a. de video's te vinden voor leerlingen en kun je de materialen in printbare vorm terugvinden als je de les aan meer klassen wilt geven.

Meer wetenschap de klas in brengen?

Bekijk meer gratis lesmateriaal van het Wetenschapsknooppunt Radboud Universiteit op www.wetenschapdeklasin.nl en/of abonneer je op onze nieuwsbrief:

Website

www.wetenschapdeklasin.nl

Instagram

[instagram.com/wkrunijmegen](https://www.instagram.com/wkrunijmegen)

LinkedIn

[linkedin.com/company/wkru](https://www.linkedin.com/company/wkru)

Nieuwsbrief

wkru.nl/menu/nieuwsbrief

Contactgegevens

Wetenschapsknooppunt Radboud Universiteit | www.wetenschapdeklasin.nl

HISTORICAL DATABASE OF SURINAME & THE CARIBBEAN

Dr. Coen van Galen,
Radboud Instituut voor
Cultuur en Geschiedenis

In samenwerking met:

Dr. Jan van Baren-Nawrocka
en drs. Lianne Leenheer,
Wetenschapsknooppunt
Radboud Universiteit

Coen van Galen / WKRU 2025

Nationaal
Archief
Suriname

Radboud Universiteit

